

As **PAKE**
it net measje kin,
dan slagger it **GJIMEN!**

In twee lijvige boekwerken ligt het leven van de vluchtelingen in de jaren 1940-1945 in Oostdongeradeel en Westdongeradeel omsloten. Voor de auteurs Doede Douma en Reinder Tolsma is de serie pas compleet als een soortgelijke versie over Dokkum verschijnt.

JELLE RAAP

Dat binne sa'n 700 nammen. It Dokkumer boek wurdt dêrmei de helte minder swier as dizze", zo voorzien ze met de gedrukte voorbeelden van elk dik twee kilo in de hand. Het derde boek hopen ze in een recordtijd van twee jaar te kunnen voltooiën. Dat zal dan twee keer zo snel zijn als de vorige twee per editie.

Het wegen van hun boeken is een luxe vergeleken met het wegen van de hongervluchtelingen in vooral het jaar 1945. Deze kwamen met name door diaconieën van kerken naar de noordoosthoek om hier aan te sterken. „Der binne rom 350 hûngerflechtingen trasearre en sa'n 200 dêrfan binne opnommen yn Holwert.”

In de beginperiode werden ze, aldus Douma, elke week gewogen om na te gaan of ze ook aansterkten. „Ut de ferhalen komt nei foaren dat se bygelyks by frou Holwerda ekstra iten krigen. It hat suver in striid ûnderling west om sjen te litten hoe goed guon foar de flechtingen soargen”, vult Tolsma aan met een voorbeeld bij de hand. „In famke is, lykas in lamke by in skiep, hielendal optoutere troch har pleechmem. Se sliepte by har yn bêd en krige alle oandacht.”

Daarentegen zijn de schrijvers ook geconfronteerd met verhalen die tot nadenken stemmen. Zo is hen een voorval bekend van een 9-jarig meisje dat boven op een klein kind ging liggen om dat in bescherming te nemen tijdens het bombardement van het station in Holwert. „Der kaam in fleantúch oer Elba. It famke hat witten wat se dwaan moast, mar net elkenien begreep dat. Guon fûnen it mar wat frjemd.”

Geen dorpslijsten

Een van de grootste veranderingen die ze in het tweede boek hebben doorgevoerd, is de aandacht voor de vrouw des huizes bij de kwartiergevers zoals de opvangadressen worden aangeduid. „De adressen steane altyd op namme fan de man, mar de frou hat like belangryk west of soms noch wichtiger.”

Groot verschil tussen Oost- en Westdongeradeel is bij hun zoektocht in de laatste gemeente het gemis aan registratielijsten per dorp geweest. „Soksoarte listen binne der yn Westdongeradiel net.”

Wel achterhaalden ze dat heel concrete zaken centraal waren geregeld zoals het inleveren van luiers bij het gemeentehuis in Ternaard. Elke dorpsevacuatie-commissie ontving hierover een brief. Uit alles blijkt dat de zaken op papier in Oostdongeradeel beter waren geregeld. Deels is dit aan de hectische toestanden van toentertijd toe te schrijven

“

BERN FAN FLECHTLINGEN MOCHTEN OP SNEINS WOL REEDRIDE, MAR DE EIGEN BERN NET

en aan wat er in de loop der tijd wel of niet bewaard is gebleven.

Na een nacht slapen op stro in een van de tien scholen of verenigingsgebouwen in Dokkum kwamen de evacués in Westdongeradeel aan. „By oankomst yn It Fean hat it Reade Krús doe listen op ABC makke. Yn Ljouwert wie der in medyske keuring en waarden de klean stoomd. Dan rûnen se in skoft mei in hândoek om oant harren klean wer droech wiene. Dêrnei yn it rom fan in skip, trije boaten achter in sleper. Moarns fjouwer oere”, zo wijst Tolsma op het horloge, „fuort út Dokkum nei Ljouwert ta, dêr minsken en bagaazje ynlaide en yn Burdaard rûn it middeis-oere wat lekkere broadsjes en warme molke. By oankomst snert mei woarst wie doe echt wol wat bysûnders. Der is in protte snert iten.”

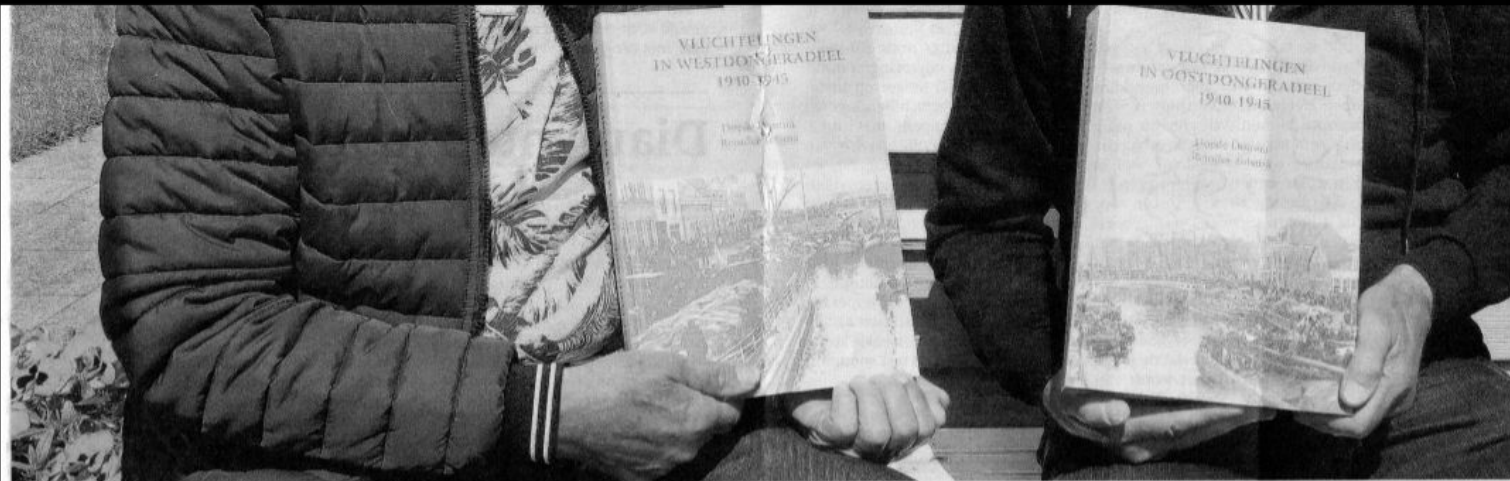
M/V

Omdat er geen dorpslijsten aanwezig waren over de situatie in Westdongeradeel hebben Douma en Tolsma aan de hand van 1.212 registratiekaarten vanuit het streekarchief alle bekende personen per gastadres en in tijd zo goed mogelijk proberen te volgen.

Gangbaar was wat Reinder Tolsma aanduidt als een drieklapper. „Ien kaart fan de gemeente wêr't se weikomme, in kaart fan it adres yn de gemeente dêr't se hinne geane en ien kaart foar it haadkantoar.” Aan de hand van dergelijke informatie voegde Douma er waar mogelijk de naam van de echtgenote van de kwartiergever aan toe. „Ut famyljeboeken, fia de site 'Open Archieven' en/of nij tillefoanysk of skriftlik kontakt.”

Dankzij behulpzaam archiefpersoneel hebben ze ook de adressen van bepaalde families kunnen verifiëren. „It wenningregister yn Eastdongeradiel rint oant 1953, mar dat hâldt yn Westdongeradiel al yn 1943 op. As in evacuê yn 1944 oankomt, dan wolle jo wol witte at dit adres mei deselde bewenners ek yn 1945 noch kloppet.”

Binnen het tweetal is Douma doorgaans degene geweest die de bouwstenen aandroeg, terwijl Tolsma deze systematisch invoerde en zo het totaaloverzicht behield. Voor het echte

archiefwerk zijn ze bijna bij voortduring getweën op stap geweest.

Frappant

Bij de vluchtelingen onderscheiden ze overigens wel een aantal groepen. Zo wordt er verhoudingsgewijs kort aandacht besteed aan de bewoners vanuit Kollumerland c.a. die bij het begin van de oorlog vanwege de Friese waterlinie naar hogere gelegen gronden moesten vluchten. „Dat hat mar krekt even duorre, ien deil, mar mei tûzenen kij en skiep hat dat fansels wol in hiel trelit west.”

Naast de groep die vanwege de aanleg door de Duitsers van de Atlantik-wall als verdedigingslinie voor de kust naar het noorden afreisde, waren het vooral evacués uit zwaar getroffen gebieden als Arnhem.

Burgemeesters ontvingen van hogerhand het bericht maandelijks een staat van vluch-

“
IN FAMKE IS,
KREKTLYK IN LAMKE,
OPTOUTERE TROCH
HAR PLEECHMEM

telingen bij te houden en in te leveren, maar dat bleef er nog wel eens bij. „Fan hiel Westdongeradiel ha wy mar ien sa'n list fine kind. Dit binne registraasjekaartsjes fan hong-

bern.” Frappant is dat er in Oostdongeradeel zelfs een lijst is met als datum 17 mei 1945. „Dat wie dus fan nei de befrijing en doe kaam boargemaster Sytsma werom.”

Geestelijke steun

Bij het vele zoek- en puzzelwerk hebben Douma en Tolsma ruime medewerking gekregen vanuit de historische kring Diemen. Ds. Diepersloot die in beide dorpen op de kansel heeft gestaan, speelde hierbij een verbindende rol. Van de tweehonderd hongervluchtelingen in Holwert kon deze kring bijvoorbeeld een compleet overzicht aanreiken.

Opvallend is het grote aantal rooms-katholieken onder de vluchtelingen in Westdongeradeel. Ze zijn vanuit de parochie Dokkum met raad en daad bijgestaan door in totaal veertien geestelijken. Niettegenstaande de sterk gewortelde gereformeerde cultuur in de

noordoosthoek zijn andere geloofsrichtingen in het kader van vluchtelingenwerk over het algemeen gerespecteerd. Het inrichten van altaars voor hen zoals in Nes en in Ons Huis in Holwert is nooit een probleem geweest. „Bern fan flechtlingen mochten op sneins wol reedride, mar de eigen bern net.”

Straf: 'ierpelskile'

Een jonge hongervluchteling die het op de lagere school even te bont maakte, kreeg wel straf. „Elke dei ierpels skile foar in grutte hûshâlding, mei santjin iters. Hy socht sijn trest by de swarte, in swart hynder, want hy mocht graach mei bisten omgean.”

De bijzondere omgang van mensen met uiteenlopende geloofsrichtingen plaatst Doede Douma graag in historisch perspectief. „Doe wie alles in bytse skerper as no. Jo kinne jo eigen ideeën hâlde as der flechtlin-

Reinder Tolsma (72) en Doede Douma (75) met hun twee in eigen beheer uitgegeven werken die met het te verschijnen boek over het vluchtelingenwerk in Dokkum een trilogie zal vormen. De impact van hun jarenlange research en redactie blijkt in het licht van de huidige oorlog in Oekraïne groter te zijn dan bij de start van hun project. „Inselde soad problemen sjogge jo no elke dei op de tillevyzje en dan begripe jo sa'n situaasje fan eartiids better.” FOTO: JELLE RAAP

gen oer de flier binne, mar tagelyk ek in oar de romte jaan mei bygelyks rituelen. As jo it hert sprekke litte, dan is der noch wol in muorre, mar fuortendaliks folle leger. Oer it generaal hat men hjir yn dy jierren it hert sprekke litten.”